
Ιστορικό μυθιστόρημα. Η ιστορία ως καμβάς για να σχεδιάσουμε το μέλλον. Να θυμηθούμε τον Walter Scott;

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Έντυπο: ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Ημ/νία: 20/12/2002, Σελίδα: 20,23

Μύγες για δολώματα λέει ο Sir Walter Scott πως κυνηγούσε μέσα στο σπίτι του στο Abbotsford το φθινόπωρο του 1813, όταν έπεσε πάνω σε ένα παλιό του χειρόγραφο που είχε τον τίτλο «Waverley» -οι παραστατικοί συγγραφείς είναι και παραστατικοί άνθρωποι. Οκτώ χρόνια υπολόγισε πως είχαν περάσει από τότε που το είχε παρατήσει, επειδή ο φίλος του, ο κ. William Erskine τον είχε αποθαρρύνει, αλλά εκείνη τη μέρα, καθώς το ξαναδιάβαζε, το έβρισκε αρκετά καλό.

Το 1813 τα ποιήματα του δεν ήταν στις δόξες τους. Κι εκτός του ότι η τελευταία του δουλειά, το «Rokeby», δεν είχε την επιτυχία που είχαν οι προηγούμενες, στην ποιητική σκηνή είχε κάνει την πανηγυρική του εμφάνιση ο Lord Byron!

Το φθινόπωρο του 1813 ήταν η στιγμή που ο ποιητής Walter Scott πίστευε πως ένα μυθιστόρημα γραμμένο από εκείνον θα είχε μεγαλύτερη επιτυχία από ένα ακόμη ποιήμα του και πως το «Waverley» άξιζε να τελειώσει.

Στον μικρό Walter άρεσαν ανέκαθεν οι «ιστορίες», γι' αυτό και ως παιδί διάβαζε συνεχώς ιστορικά κείμενα, ενώ μεγαλώνοντας είχε εξελιχθεί και σε έναν φανατικό αναγνώστη μυθιστορημάτων. Πριν από το 1800 μάλιστα είχε κάνει δύο απόπειρες για να γράψει ο ίδιος μυθιστόρημα -τα χειρόγραφα του με τίτλο «Thomas the Rhymer» και «The Lord of Ennerdale» έχουν σωθεί- αλλά και τις δύο φορές είχε σταματήσει μόλις είχε ολοκληρώσει το πρώτο κεφάλαιο.

Το ότι ο Scott πίστευε πως στη βικτοριανή Σκωτία η ενασχόληση με τη συγγραφή μυθιστορημάτων δεν ήταν μια καθώς πρέπει ενασχόληση για έναν gentleman, ίσως να ήταν ένας από τους

λόγους που τον έκαναν να διστάζει ώς τότε να εγκαταλείψει την ποίηση για το μυθιστόρημα, αλλά, όπως συμβαίνει συνήθως σ' αυτές τις περιπτώσεις, αυτός δεν πρέπει να ήταν ο μόνος λόγος.

Το 1814 πάντως, το «Waverley» του Walter Scott, που σηματοδότησε την εμφάνιση του ιστορικού μυθιστορήματος στη Βρετανία, δημοσιεύτηκε με την υπογραφή «ανώνυμος» και παρά την τεράστια επιτυχία του μυθιστορήματος ο Walter Scott επέλεξε την υπογραφή «ανώνυμος» για όλα σχεδόν τα επόμενα -είκοσι τέσσερα- ιστορικά μυθιστορήματά του.

Στο σχετικό λήμμα της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου σημειώνεται πως αυτή η επιλογή του Scott δεν οφείλεται μόνο στην αντίληψη περί «καθώς πρέπει» ενασχόλησης για έναν gentleman αλλά και στο ότι ο Scott πίστευε πως ένας συγγραφέας που παραμένει ανώνυμος χαίρει μεγαλύτερης δημοσιότητας.

Οι συγγραφείς αλλά και οι μελετητές του έργου του στη Μεγάλη Βρετανία αναγνώριζαν τότε, όπως και σήμερα, την ευγενή πρόθεση του κάθε συγγραφέα να ζησει από τα συγγραφικά του δικαιώματα. Και ο Scott που είχε γεννηθεί στις 15 Αυγούστου του 1771 στο Εδιμβούργο και το 1797 είχε παντρευτεί την Charlotte Carpenter - έζησε τριάντα χρόνια μαζί της, η Charlotte πέθανε το Μάιο του 1826- και ως το θάνατό του, το 1832, ζούσε από το πλούσιο εισόδημα που του εξασφάλισαν τα ιστορικά του μυθιστορήματα, πολύ περισσότερο από το καθόλου ευκαταφρόνητο εισόδημα που του εξασφάλιζαν τα ποιήματά του. Λέγεται μάλιστα πως τα γλέντια στο κτήμα του στο Abbot'sford, όπου διασκεδάζε πολύ συχνά πάρα πολύς κόσμος, έχουν γράψει ιστορία.

Όπως επίσης λέγεται πως η Jane Austen είχε πει στην Anna Austen, την αγαπημένη της ανιψιά, «δεν μου αρέσει αυτός (ο Scott) και δεν θα μου αρέσει το «Waverley», αν τα καταφέρω, αλλά φοβάμαι πως δεν θα τα καταφέρω», ενώ είχε αποδεχθεί επισήμως το «Waverley» με το πικρόχολο σχόλιο: «Ο Walter Scott δεν έχει καμία δουλειά να γράφει μυθιστορήματα, και μάλιστα καλά. Έχει φήμη και κέρδη αρκετά από την ποίηση και καλά θα έκανε να μην παίρνει την μπουκιά από το στόμα των άλλων».

Ο Walter Scott δημιούργησε κι έκανε δημοφιλές το ιστορικό μυθιστόρημα μέσα από μια σειρά μυθιστορημάτων που πέρα από

τον ξεχωριστό τίτλο και θέμα που είχε το καθένα από αυτά, αποκαλούνταν όλα «Waverley Novels», παίρνοντας το συμβολικό τους όνομα από τον Edward Waverley που ενθουσίασε τους αναγνώστες της εποχής.

Ο χρυσός κανόνας του Scott για τη συγγραφή του ιστορικού μυθιστορήματος ήταν η επινόηση των κεντρικών ηρώων. Ο Scott πίστευε ακράδαντα πως τα πραγματικά ιστορικά πρόσωπα έπρεπε να έχουν βοηθητικούς ρόλους στην πλοκή, ενώ οι κεντρικοί ήρωες έπρεπε να είναι πάντα επινοημένοι έτσι ώστε οι αναγνώστες να μπορούν να ταυτιστούν μαζί τους.

Στα ιστορικά μυθιστορήματά του είναι προφανής η επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού, καθώς ο Scott πίστευε πως κάθε άνθρωπος ήταν a priori σεβαστός, ανεξάρτητα από την τάξη του, τη θρησκεία του, τα πολιτικά του πιστεύω ή την καταγωγή του. Γι' αυτό και ήταν ο πρώτος συγγραφέας που τόλμησε να αναπαραστήσει αγροτικούς χαρακτήρες με συμπάθεια και ρεαλισμό, βάζοντάς τους δίπλα σε εμπόρους, σε στρατιώτες, ακόμα και σε βασιλείς.

Η ανεξιθρησκεία ήταν ένα από τα βασικά θέματα με τα οποία καταπιάστηκε προσπαθώντας να εκφράσει την άποψή του: η αδήριτη ανάγκη για κοινωνική πρόοδο δεν προϋποθέτει την κατάργηση των παραδόσεων. Ένα άλλο βασικό θέμα του -ίσως το βασικότερο- ήταν η αντιπαράθεση, η πάλη, η σύγκριση, η αντιπαραβολή, ο συσχετισμός των διαφορετικών νοοτροπιών: ένας νησιώτης, ας πούμε, κι ένας ηπειρώτης, ένας Σκοτσέζος κι ένας Άγγλος, ένας Νορμανδός κι ένας Σάξονας ή ένας Χριστιανός και ένας Μουσουλμάνος.

Θαυμαστικά θα άξιζε να μπουν στο καθένα από τα παραπάνω ζεύγη, αν σκεφτούμε το τι αντιπροσώπευε το καθένα τους μέσα στην ιστορική, κοινωνική, πολιτική και θρησκευτική πραγματικότητα της εποχής του, αλλά ας τα αποφύγουμε χάριν συντομίας και ας αναφερθούμε μόνο σε ένα -Σάξονες και Νορμανδοί-, για να υπογραμμίσουμε την περίπτωση του «Ivanhoe», του πασίγνωστου ιστορικού μυθιστορήματος που δημοσίευσε ο Scott το 1820 χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο Laurence Templeton.

Όλα ανεξαρτήτως τα ιστορικά μυθιστορήματα του Scott είχαν

τεράστια απήχηση στο αναγνωστικό κοινό, αλλά ο «Ιβανόης», κερδίζοντας και τον ενθουσιασμό των κριτικών, ξεπέρασε κάθε προσδοκία. Έτσι, σε διάστημα μικρότερο των δύο εβδομάδων (!) από την ημέρα της δημοσίευσής του εξαντλήθηκαν τα 10.000 (!) αντίτυπα της πρώτης έκδοσης και η ζήτηση για περισσότερα ήταν τόση, που δημιουργήθηκε μεγάλο πρόβλημα στα τυπογραφεία.

Καθώς ο Sir Wilfred of Ivanhoe, ένας ιππότης που γυρνούσε από τις σταυροφορίες, για να βρεθεί αποκληρωμένος και παραγκωνισμένος από τη λαίδη Rowena, γινόταν οικογενειακό ανάγνωσμα με διαστάσεις φαινομένου, ο Francis Jeffrey στο «Edinburgh Review» έγραφε πως το «έργο διαθέτει τόση ιδιοφυΐα όση διαθέτουν τα έργα ανάμεσα στα οποία θα συγκαταλέγεται στο εξής», η «Literary Gazette» το θεωρούσε «ένα έργο ασύγκριτης υπεροχής», το «Quarterly» μιλούσε για «μία λαμπρή μάσκα» και μόνο το «British Review» διαπίστωνε την «αβάσταχτα αφελή έμπνευση, βιαστική γραφή και πρόχειρη πλοκή» του.

Το ιστορικό μυθιστόρημα, με τις ρίζες του στο γοτθικό και τους καρπούς του να ευδοκιμούν έκτοτε σταθερά, με το βάρος τους να γέρνει άλλοτε προς την Ιστορία, άλλοτε προς το μύθο, κάποτε ισορροπώντας ανάμεσα στο δύο, δεν είχε -και ούτε έχει- μια εύκολη ζωή, αν αυτό είναι το συμπέρασμα που βγαίνει από αυτή τη συντομότατη υπενθύμιση της περίπτωσης Scott. Θα χρειαζόμασταν σελίδες ολόκληρες αν επιχειρούσαμε να αναφερθούμε στην αρνητική κριτική που δέχτηκαν τα ιστορικά μυθιστορήματα του Scott από πολλούς συγχρόνους του αλλά και μεταγενέστερους του, συγγραφείς, ιστορικούς, κριτικούς και άλλους.

Ας μην ξεχνάμε πως ένα μυθιστόρημα κι ένα ιστορικό μυθιστόρημα είναι δύο διαφορετικές περιπέτειες για έναν συγγραφέα· πως ένα ιστορικό μυθιστόρημα δεν είναι ιστορικό κείμενο, αλλά δεν βρίσκεται κι εντελώς εκτός της σφαίρας των ενδιαφερόντων ενός ιστορικού και πως με το ιστορικό μυθιστόρημα στα χωράφια ενός κριτικού λογοτεχνίας φυτρώνουν, ξαφνικά, ιστορικά ζιζάνια. Οπότε; Οπότε ...πλόβρημα, όπως θα έλεγε το σπουργίτι του Αρκά.

Εκείνο που πρέπει να πούμε 170 χρόνια μετά το θάνατο του Walter Scott, είναι πως με το ιστορικό του μυθιστόρημα μπόρεσε να κάνει κάτι καταπληκτικό. Να απομακρυνθεί από την αναλυτική μανία της Ιστορίας που είχε κυριεύσει τους μελετητές την εποχή του Διαφωτισμού, να μην κοιτάξει τα ιστορικά γεγονότα με νοσταλγία ή με διάθεση απολαμπής της σημασίας τους, αλλά να χρησιμοποιήσει

την ιστορία σαν έναν καμβά πάνω στον οποίο θα σχεδίαζε, με τον τρόπο του, τις προτάσεις του για το μέλλον. Και, last but not least, όπως θα έλεγαν και οι Εγγλέζοι, να τολμήσει να χρησιμοποιήσει ημερολόγια, γράμματα, ακόμα και προφορικό υλικό, όπως π.χ. μπαλάντες, ποιήματα και άλλα, προκειμένου να πετύχει το σκοπό του: να δομήσει μια εικόνα των νοοτροπιών συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, αντί να εξιστορήσει τα ιστορικά τους κατορθώματα. Μετά τους Annales, αυτά μοιάζουν εύκολα; Ε, λοιπόν, έναν αιώνα πριν από αυτούς, το εγχείρημα του Scott ήταν τολμηρό και καινοτόμο. Τί άλλο να πει κανείς μετρώντας τις λέξεις;

Όσο για το ιστορικό μυθιστόρημα, πρέπει να πούμε πως παρά την αναμφισβήτητη πλέον μεγάλη ανταπόκριση που βρίσκει συνήθως στο αναγνωστικό κοινό -ίσως κι εξαιτίας αυτής;- οι Συμπληγάδες της αναγνώρισης της λογοτεχνικής του αξίας και της ταξινόμησής του, που κλείνουν και ανοίγουν κάθε φορά ανάλογα με τη συγκυρία, το υποβάλλουν έκτοτε σε σκληρές δοκιμασίες, χωρίς όμως να καταφέρνουν -και αυτό είναι αξιοσημείωτο- ούτε τους συγγραφείς του να πτοήσουν ούτε το ενδιαφέρον των αναγνωστών για το είδος να κάμψουν.

Και, εν κατακλείδι, πρέπει να πούμε πως ο Scott μπορεί να συμβολίζει τις απαρχές του ιστορικού μυθιστορήματος αλλά το θέμα «ιστορικό μυθιστόρημα» πέρα από το ότι είναι μεγάλο σε βάθος και σε κλίμακα, αφορά το λογοτεχνικό παρόν μας και θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να συζητηθεί. Εκτενώς.
